

Gecikmemiz Bitti Mi?

İskender
Öksüz

Gecikmemiz bitti mi?

İskender Öksüz

Gelişmeleri Batı'dan aldığımız uzun asırlar var. Batı'da çıkar çıkmaz değil, epey sonradan aldıklarımız. Birçok konuda geciktik ve bu gecikmenin de ceremesini çektik.

İlk akla gelen matbaadır. Galiba en uzun gecikme matbaada. Gutenberg'in harfleri tek tek "dizerek" satır ve sonra sayfa oluşturmaları ve basması 1439 yılındadır. Bizde İbrahim Müteferrika'nın Darü't-Tıbâati'l Amire'sinin açılışı 16 Aralık 1727 idi. Böyle kesin tarih verebiliyoruz çünkü matbaayı açabilmek için önce Şeyhülislam Abdullah Efendi'den, nedense, "dinle ilgili olmayan eserlerin" basılabileceği fetvası, ardından da Sultan Üçüncü Ahmet'ten olur alınmış. 1439'dan bu tarihe 288 yıl var. Kabaca üç asır. Üç asır geciktiğine göre bir baskı patlaması beklemeyin. Müteferrika'nın ölümüne kadar toplam 17 kitap basılıyor. Müteferrika'dan sonra topu topu bir kitap daha var. Niçin bu kadar gecikildi? İlber Ortaylı Hoca toplumun matbaa talebi olmadığına işaret ediyor. Bu bir teselli değil herhâlde. Toplumun ihtiyacı olmaması matbaanın gecikmesi kadar üstünde düşünülmesi gereken bir sıkıntı.

Acaba bu geç gelişler Osmanlı zamanında vardı da sonradan ortadan kalktı mı? Benim tecrübelerim öyle söylemiyor. Gerçi ben de pek yeni sayılmam; ben de geçmişten sesleniyorum...

Kuantum teorisi hadsizlik

Yıl 1965. Ege Üniversitesi Fen Fakültesinde öğrenciyim. Fakültemiz henüz pek genç. Bilime meraklı bir arkadaş gurubuyuz. Kuantum teorisi bize epey heyecanlı geliyor. Fakat derslerimizde bu konu yok. Biz öğrenciler, kendi aramızda çalışıyor, öğrendiklerimizi birbirimize anlatıyoruz. Bu işi biraz daha teşkilatlı yapmaya karar verdik ve kendi aramızda bir seminer düzenledik. Hocalarımızın çoğu da teşvik ediyor. Çoğu... Biri tam tersine beni bir kenara çekip azarlamıştı. Organik Kimya profesörü hanımefendi, "Bunlar ancak bizlerin doçentimizle konuştuğumuz işler. Sizin yaptığınız hadsizlik." diye haddimi bildirmişti. Bir hesap yapalım. Kuantum teorisinin olgun hâliyle ortaya çıkışı kabaca 1925'tir. 1965'e varmaya 40 yıl gerekir... Eh matbaa kadar değil ama iki nesil, kırk yıl gecikmişiz. Hem de bilimi en yakından izlemesi gereken yerde, üniversitede.

Bir başka hatıram on yıllar sonrasına ait... Yıllar boyu lisede bize, millet ve milliyetçilik Fransız İhtilali ile başlar diye söylenirdi. Bu söz bana hep tuhaf gelmiştir. Düşünün, Bastil'in basılmasına kadar, yani 14 Temmuz 1789'a kadar dünyada millet yok. Sonra bir bakıyorsunuz ertesi gün, 15 Temmuz'dan itibaren insanlar millet olmaya ve milliyetçilik hissetmeye başlıyor. Bir toplum olayının bir günde başlayıvermesi, sosyoloji biliminin mantığına da aykırı. Neyse, sonradan o konulara girince, meselenin ihtilalden ziyade endüstri devrimiyle ilişkilendirildiğini gördüm.

Bir günde millet

Gecikmeden, en vahiminden, akademideki gecikmeden söz ediyordum. 2010 yılında, Gazi Üniversitesinde, Töre dergisinin emektarlarından Prof. Dr. Çağatay Özdemir liderliğinde, rahmetli dostum sosyal psikolog Erol Güngör anısına, Türkiye'de Değişim sempozyumu düzenlenmişti. Ben de görev almıştım. Oradaki bir müzakere arasında, üç sosyal bilimcinin bir ağızdan, "Milliyetçilik Fransız İhtilali ile başlar." dediklerini hatırlıyorum. Sonra benim bu fikri pek paylaşmadığımı hissettiklerinden, "Biz öyle deriz.", diye ilave etmişlerdi. Yıl 2010. Gellner'in "ortak yüksek kültür"ü, Anthony Smith ve diğerlerinin "etno-sembolizm"inin çıkmasından ve alana hâkim olmasının üzerinden epey bir zaman geçmişti.

Hâlâ gecikme! Niçin gecikmeye devam ediyorduk?

Niçin gecikiyorduk?

Tahminim şöyle: Bizde henüz bilim sıcağı sıcağına yapılmıyor. Bilimin belli bir andaki problemleri bizde değil yurt dışında ortaya atılıp heyecan yaratıyor. O dış merkezlerle bizim üniversitelerimiz arasındaki bağlantı iki şekilde kuruluyor. Ya bizden bir öğrenci oralara gidip doktora yapıyor yahut da oradan bir hoca, misafir olarak bize geliyor ve Türkiye’de öğrenci yetiştiriyor. O doktora öğrencisinin uğraştığı problem nispeten yeni. Batı’nın da uğraştığı problem. Hadi doktora 4 yılda alınmış olsun. En fazla o kadar bir gecikme demek... Fakat öğrenci Türkiye’ye dönünce zaman beklemeye alınıyor. Üniversitedeki kıdemli hocalardan genç fakat yeni bilgilerle donanmış, parlak bir gelecek vaat eden taze doktor, akademinin basamaklarını tırmanmaya başlıyor. Bu arada bir nesil, yani 20 yıl geçiyor. O öğrenci önce doçent, sonra profesör oluyor. Artık genç değil ama hâlâ vaat ediyor! O da öğrenci yetiştiriyor ama bir nesil öncesinin problemleriyle... O öğrenciler de akademide tırmanışa geçiyor. Sonuçta ortalama iki nesil geçtiğinde ancak dışarıdan yeni bir kan geliyor. Yine dışarıdan doktoralı bir genç veya misafir bir öğretim üyesiyle. Böylece döngü tekrar başlıyor.

Acaba bugün nasıl? Anlattığım dönemlerde İnternet, bugünkü kadar hayatımıza nüfuz etmemişti. Artık Batı’nın bilimini almak için ne oraya gitmek ne de oradan birinin gelmesi gerekli. Yoksa gerekli mi?